

Németh Márton: Az Europeana és a TELPlus projekt

Mostanában sok mindent lehetett olvasni és hallani az európai digitális könyvtárról (Europeana), és nem csupán a szakmai berkeken belül, hanem a széles közvélemény előtt is. A különféle helyeken megjelenő hírmorzsák azonban a legritkább esetben állnak össze egységes képpé. E cikk szerzőjének célja tehát, hogy röviden áttekintse az Europeana kezdeményezésének előzményeit, szóljon az eddig történekről, s ejtsen néhány szót a fejlesztésekről is.

Előzmények: Az európai könyvtártól (TEL) az európai digitális könyvtárig (Europeana)

Az európai könyvtár (TEL) portálja eredetileg kilenc nemzeti könyvtár együttműködéséből született meg, a CENL (Európai Nemzeti Könyvtárak Konferenciája Alapítvány) segítségével, a TEL projekt (Európa Könyvtár: Kapu az európai tudáshoz) keretein belül, ami 2001-2004 között zajlott le az Európai Bizottság Ötödik keretprogramja finanszírozásában. A projekt résztvevői Finnország, Németország, Olaszország (Firenze, Róma), Hollandia, Portugália, Szlovénia, Svájc és az Egyesült Királyság nemzeti könyvtárai voltak. A TheEuropeanLibrary.org portál 2005. március 17-én indult el, félmillió látogatói számot produkálva alig több mint egy év alatt. Jelenleg huszonhárom nemzeti könyvtár gyűjteményei érhetőek el a portál keresőfelületén keresztül, huszonegy további könyvtár saját elektronikus katalógusára pedig linkek mutatnak. Ausztria, Horvátország és Szerbia nemzeti könyvtárai 2005 júliusában csatlakoztak a TEL-hez. A tíz új EU-tagállam nemzeti könyvtárai teljes jogú tagként a TEL-ME-MOR projekt (Európai Könyvtár: Moduláris Kiterjesztések On-line Források összekapcsolásához, 2005-2007) résztvevőiként csatlakoztak az Európa Könyvtár szolgáltatásaihoz. 2006. január 1-jétől Észtország és Lettország nemzeti könyvtárai, továbbá a Dán Királyi Könyvtár vált teljes jogú taggá. 2006 júliusától Csehország, Szlovákia és Magyarország is elérhetővé tette a TEL portálon keresztül on-line katalógusát, illetve digitális dokumentumait. Ciprus, Litvánia, Málta és Lengyelország nemzeti könyvtára 2006 decemberében kapcsolódott be a szolgáltatásba.

Az európai könyvtár a 2006 szeptemberében indult Európai Digitális Könyvtár (EDL) projekt révén újabb lépéseket tett a kiteljesedés felé. Ennek következtében az összes többi EU- és EFTA-tagország nemzeti könyvtárainak digitális dokumentumai és metaadatai is elérhetővé válnak a TEL-en keresztül. Az érintett Európai Unió, illetve EFTA (Európai Szabadkereskedelmi Társulás) tagállamok: Belgium, Görögország, Izland, Írország, Liechtenstein, Luxemburg, Norvégia, Spanyolország és Svédország. A résztvevők teljes körű TEL-partnerré válásához nyújtott segítség mellett a projekt kiemelt figyelemmel fordul a többnyelvűség kérdése felé, csakúgy mint egy egységes Európai Metaadat Regiszter kialakításának irányába, valamint útmutatást ad a tagállamok digitalizálási terveinek összehangolásához.

Az EDL projekt két sikeres gyakorlati megbeszélést kezdeményezett, amelyek az európai kulturális örökség digitális formában történő összegyűjtésének és szolgáltatásának politikai és műszaki dimenzióit járták körül, az Európai Digitális Könyvtárra tekintettel. Az Európai Bizottság 18 hónapon keresztül finanszírozta az EDL projektet az E-Content program által, annak 2008. februári lezárultáig.

A TheEuropeanLibrary.org portál igyekszik alkalmazkodni a felhasználók igényeihez, és megfelelni a tagkönyvtárak körének folyamatos bővülésével jelentkező újabb és újabb követelményeknek. 2007 márciusától az Európa Könyvtár honlapba ágyazható

gyorskeresés-mezője (TEL mini searchbox) elhelyezhető más weboldalakon is. Az európai nemzeti könyvtárak portálján jelenleg audiovizuális anyagok, könyvek, folyóiratok, térképek, plakátok széles választéka érhető el. Egyes, már digitalizált állományrészeknél a teljes dokumentum szolgáltatására is mód nyílik, máshol a katalógusból tájékozódhatunk.

Az európai nemzeti könyvtári közös katalógusként szolgáló TheEuropeanLibrary.org portált a TEL Iroda üzemelteti, ami a Holland Nemzeti Könyvtárban, Hágában talált otthonra. Az iroda vezetője Jill Cousins, az Európa Könyvtár igazgatója.

Az Europeana céljai és fejlesztési irányai a TELPlus projekt keretei között

2006. március 2-án az Európai Bizottság közleményt adott ki az Európai Digitális Könyvtár szükségességéről. Fő célként azt jelöli meg, hogy egységes keretek között digitális formában is reprezentálható legyen az európai kulturális örökség a maga teljes összetettségében. A közlemény leszögezte, hogy az imént említett Európa Könyvtár adja a leendő Európai Digitális Könyvtár infrastrukturális alapjait. Az Europeana tehát az a közös szolgáltatás, amelynek segítségével Európa összes jelentős közgyűjteményének (könyvtárak, levéltárak, múzeumok) anyaga digitálisan hozzáférhető lesz. Tehát a kezdeményezés túlnő a nemzeti könyvtárak keretein, a közös katalógus funkcióin és új megjelenési felületet kap. Az Európai Digitális Könyvtár fejlesztésének alapjait a TELPlus projekt szolgálja, ebben az Országos Széchényi Könyvtár teljes jogú tagként vesz részt. A projekt célja, hogy a nemzeti könyvtárak szervezésében elháruljon minden akadály az elől, hogy az Európai Könyvtár átalakuljon európai digitális könyvtárrá.

A projekt több célt is kitűzött maga elé. Céljai munkacsomagokban nyilvánulnak, testesülnek meg. Az OSZK három fontos munkaszakaszban vesz részt:

Karakterfelismertetés (OCRing previously digitised material)

Ebben a munkaszakaszban 200 000 már előzetesen digitalizált, képként létező oldal karakterfelismertetését kell elvégezni. Erre azért van szükség, hogy teljes szövegű adathalmazt kezelhessünk, ne csupán kereshető, feldolgozható szöveg híján lévő digitális képek álljanak rendelkezésünkre az oldalakról. A projekt célkitűzései közé tartozik egyébként 20 millió oldal digitalizálása is 2007-2009 folyamán.

Az eredményeket a számítógépes világhálón kell közzétenni. Emellett fontos feladat, hogy a szövegek formai és tartalmi jellemzőit feltáró metaadatok leathatóak (ezáltal saját céljaikra felhasználhatóak) legyenek külső tartalomszolgáltatók által is. A hangsúly tehát nem csupán a szövegek felismertetésére, hanem legalább annyira a jellemzőiket feltáró metaadatok közzétételére helyeződik. A kettő együtt nélkülözhetetlen a hatékony, népszerű európai könyvtári szolgáltatások gazdag tartalommal való feltöltéséhez.

A TEL használhatóságának növelése OAI-PMH kompatibilitás révén (Improving the usability of The European Library through OAI-PMH compliance)

A TEL a nemzeti könyvtárak összes katalógusát OAI-PMH protokollal szeretné aratni, és aztán egy centrális index segítségével kereshetővé tenni. Az OSZK feladata, hogy a katalógusát (Amicus teljes tartalmát) arathatóvá tegye. Ez azt jelentené, hogy a nemzeti könyvtár teljes állománykincsének összes leíró adata egy összeurópai közös adatbázis részeként lenne egyetlen helyről együtt kereshető és használható a többi európai nemzeti könyvtár állományával, az egyéneknek és külső tartalomszolgáltató felhasználók számára egyaránt, az összes európai nyelven. Ez mérföldköve lenne a soknyelvű Európa írott kulturális örökségének közös feltárásában.

Webszolgáltatások integrálása a TEL portálba

(Integrating services with the European Library portal)

A webszolgáltatások integrálása arra irányul, hogy az összes világhálós azonosító címmel (URL-lel) rendelkező belső könyvtári és bárhol megjelenő külső internetes szolgáltatás adatai beépíthetők legyenek könyvtári katalógusokba, így az Europeana katalógusába is. Ennek a lépésnek az eredményeként minden eddigénél személyre szabhatóbb szolgáltatások alakíthatók ki. Ez utóbbinak két iránya van. Egyrészt a könyvtár fejleszt szolgáltatásokat az olvasó számára. Például a munkacsomag eredményeként az Europeana portálon megjelenő bibliográfia leírás egyes elemeihez automatikusan lesznek köthető webszolgáltatások. Egy kivonathoz hozzá lesz kötve, mondjuk, egy webes fordító szolgáltatás, hogy bármely nyelven olvasható legyen a kivonat. Másrészt a felhasználó - igényei szerint - maga is új egyéni funkciókat alakíthat ki a saját virtuális terében. Beépítheti például a személyes oldalába (mondjuk, az IWIW szociális hálón vagy az iGoogle oldalán) az Europeana katalógus címekre kereső indexét, megadva akár a kedvenc keresőkifejezést is. Ily módon a továbbiakban elég egyetlen egyszer kattintania, hogy rendszeresen megkapja saját környezetében, ugyanazon az oldalon, akár ugyanabban a keretben az őt érdeklő találati listát. Nem kell tehát ellátogatnia a könyvtári katalógus webhelyére, sokat kattintgatnia a találatért. A könyvtári információs szolgáltatások használata ennek köszönhetően minden eddigénél egyszerűbbé, így népszerűbbé is válhat.

Az Europeana portálja

A fentebb vázolt célokból adódóan az európai digitális könyvtári portál az európai digitalizált és a már eleve digitális módon születő kultúra tartalomszolgáltató portálja kíván lenni. Könyvtári, levéltári és múzeumi eredetű forrásokra támaszkodva tértől, időtől, dokumentumtípustól és hordozótól független, szabad tematikájú keresést kíván biztosítani állományában.

A fejlesztési célok során már felmerült, hogy a portál élő, eleven módon beilleszkedik a virtuális térbe. Önmaga kínál külső célpontok felé kapcsolódási pontokat, és önmaga is integrálni igyekszik tetszőleges számú külső szolgáltatást kínálatának és szolgáltatásának erősítésére.

Utóbbi feladat számos bonyolult kihívással terhelt. Így nem is lehet csodálkozni azon, hogy számos buktatóval indult el az első éles változat. Nem volt világos, milyen nagyságú felhasználói körre számíthatnak, továbbá a kínálat is állandóan változik (mind az állománybővülés, mind a funkcionalitás szintjén). Jelenleg az élesnek nevezett verzió is voltaképpen egy tesztkörnyezet még, ahol a portál használatával és véleményének kifejtésével voltaképp minden használó hozzájárul a fejlesztésekhez. Így engem nem értek meglepetésként a múlt év végén tapasztalt és nagy nyilvánosságot kapott problémák (ti. hogy azonnal lefagyott a rendszer az éles beüzemelés során). Inkább az lett volna a meglepetés, ha másként történik. Hiszen egy minden eddigénél markánsabb célokat kitűző vállalkozásról van szó, amelynek teljes körű és sikeres működési előfeltételei (az említett TELPlus projekt révén) igazából még most állnak kidolgozás alatt. Így fordulhat elő máig is az, hogy a lekérdezések által generált terheléstől függően néha felfüggesztik a keresés lehetőségét. Az éles üzem ad módot a folyamatosan betöltődő hatalmas mennyiségű dokumentumot szolgáltató rendszer beállítására, finomhangolására.

A rendszer stabilitásának formálása mellett a másik fontos kérdés maga a keresőfelület. A korábbi bemutató verzióban képet kaphattunk róla, hogy a jövőben milyen tág és testreszabható szempontrendszerek szerint járhatjuk majd kulturális örökségünk szeleteit. Böngészhetünk majd például művészeti stílusok, jelenségek tér- és időbeli megjelenítését kérve, adott földrajzi terület fejlődését vizsgálva, vagy a kronológiai fejlődést alapul véve, évszámok szerint is. Azonban jelenleg csak a már betöltött állományrészek egyszerű és

összetett keresést (cím, szerző, dátum, tárgy) biztosító felülete jelenti a szolgáltatást. Emellett feltűnik egy időszalag is, amely keletkezési évszámok szerint ad áttekintést az állományról. Kipróbálhatjuk a most formálódó szemantikus alapú keresőeszközt is az amszterdami Rijksmuzeum és Művészettörténeti Intézet, valamint a párizsi Louvre állományából vett példák segítségével. Magyarországról a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK), az Elektronikus Periodika Archívum (EPA) és a Nemzeti Digitális Adattár (NDA) által feldolgozott állomány jelenik meg a rendszerben. A MEK és az EPA teljes szövegű hozzáférést nyújt az új felületen keresztül is (a találatok azonban itt új környezetben, a többi európai adatbázisból vett elemekkel együtt jelennek meg). Az NDA az állományadatait teszi európai keretek közt is hozzáférhetővé.

Az Europeanáról szóló híreket érdemes folyamatosan figyelni. Minden bizonnyal a későbbiekben is jelentkezünk majd olyan összefoglalókkal, amelyek a szolgáltatás aktuális helyzetét összegzik majd.

IRODALOM

Az Európai Könyvtár portálja: <http://www.theeuropeanlibrary.org>

Az Europeana (európai digitális könyvtár): <http://www.europeana.eu>

Az európai könyvtárról szóló, az OSZK munkatársai által szerkesztett wikipedia szócikk: http://hu.wikipedia.org/wiki/Eur%C3%B3pai_K%C3%B6nyvt%C3%A1r

Az Európai Unió közleménye az európai digitális könyvtárról (angolul): <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/102&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

A TELPlus projekt (angolul): <http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/organisation/cooperation/telplus/>